

UNGVÁR ÉS SÁROSPATAK FAZEKASSÁGA.

Aminthogy földrajzilag közel esik egymáshoz ez a két város, úgy agyagiparuk is s főképp azok ornamentikája annyira rokon, hogy méltán szólhatunk róla egy helyen. Ez az agyagipar tehnikailag semmivel sem áll fölötté azoknak a magyarországi fazekassággal foglalkozó vidékekének, a hol még díszítenek a régi ornamentális anyag felhasználásával (Hódmezővásárhely, Torda, a Murányvölgy Gömörmegyében), sőt e szempontból mögötte marad pl. a modori, úgyszintén részben a dunántúli fazekasságnak.

A felső tiszamelléki ornamentika azonban, talán ép azért, mivel az itt készített árúk vevőköre meglehetősen szűk (Zemplén, Ung, Szabolcs nagy része és részben Abauj), annyira sajátos, hogy megérdemli az ismertetést.

E díszítési mód múltjáról — nem úgy mint Gömörben, a hol 100—200 éves fazekas munkák nagy tömege maradt reánk — keveset tudunk. Az a néhány régi kancsó, a melyet a sárospataki kollégium gyűjteményében őriznek, azt mutatja, hogy a mai „cifrázás“ alig van rokonságban a régebben divatos ornamentikával s a mellett a tétel mellett bizonyít, hogy a népies ornamentika meglehetősen rövid időközökben csak oly erősen elváltozik, mint a legfejlettebb díszítő stílusok, s ha a mai népies ornamentikából következtetni akarunk a rég elmúltra, igen óvatosoknak kell lennünk.

A főiskola gyűjteményében egy 1780-ból, egy 1827-ből és egy 1838-ból való kancsó mutatja a pataki agyagművesség fejlődésének menetét. Ezek közül az edények közül, a melyeknek mindenike domború díszítésekkel is el van látva, a legrégebb a legérdekesebb; ennek festett díszítése erősen konturozott tulipánformákból áll, melyek nagyon emlékeztetnek a közelmúltban készített erdélyi

(tordai) edényekre. A domború díszítményeket nem tekinthetjük rendes díszítési módnak, ezeket csak kivételesen alkalmazták időnként az ilyen jelentékeny tárgyakkal, a melyeknek ezek a céhkancsók. Mintázófát fazekas, csak úgy mint ma, ritkán vett kezébe, s akkor sem csinált vele igazán szép dolgot.

A mai fazekasságnak igazi eszköze mindkét városban az ecset és a gurgulya (csurgató); ezek az eszközök határozzák meg jórészt a díszítmények jellegét. Az a virág, melynek szirmait ecsettel könnyedén odahúzott levelek képezik s a melyet alul egy cseppentett gomb tart össze, csak úgy előfordul Hódmezővásárhelyen és Gömörben, akár az eszköz, a melynek használata közben a motívum született. A gurgulya öntése adja a vékonyabb vonalakat, indákat, kisebb csöppentett pettyeket, míg a nagyobb pettyeket festékbe mártott ujjhegygyel hozzák létre. A metszést — a gömörmegyei fazekasságnak ezt a kedves eljárását — Ungváron alig gyakorolják, Patakon pedig egyáltalában nem ismerik. Úgyszintén ismeretlen a sgrafitto, az ecsettel festett díszítmények körülkarcolása, a mi pedig mostanság Hódmezővásárhelyen és Mezőtúron igen divatos.

Szándékom első sorban azokat a formákat ismertetni, a melyeket kiváltképpen az ungvári és a pataki göröncserek használnak. Hogy a leghosszabb életű, a múltból átvett formákon kezdjem, ilyen a sejtszerű tagokkal kitöltött háromszöges fríz, a mely az első ábrán látható. Akár így csúcscsal lefelé, akár megfordítva, gyakran fordul ez elő már a XVIII. század második feléből származó felvidéki edényeken.

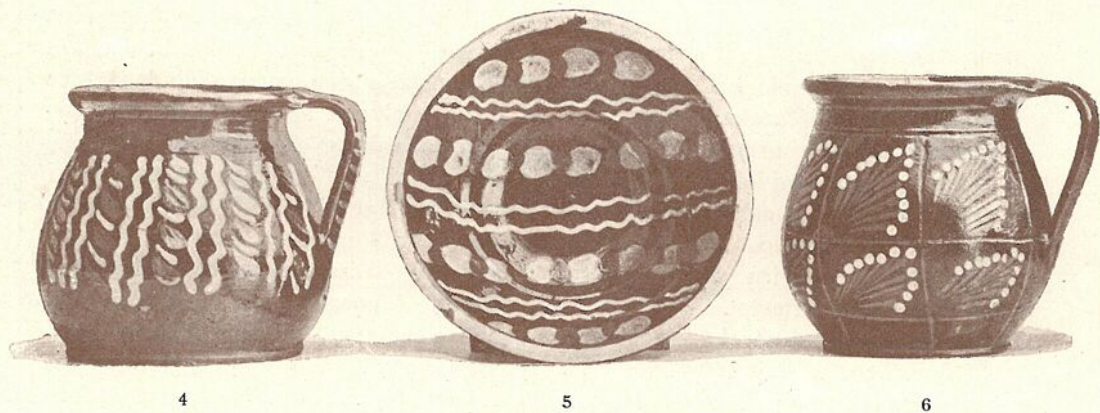
Ugyancsak a régebbi ornamentikából származtatom a félköríves fríz iránt való előszeretetet. Abban a formában azon-

1

2

3

4

5

6

UNGVÁRI
ÉS SÁROSPATAKI

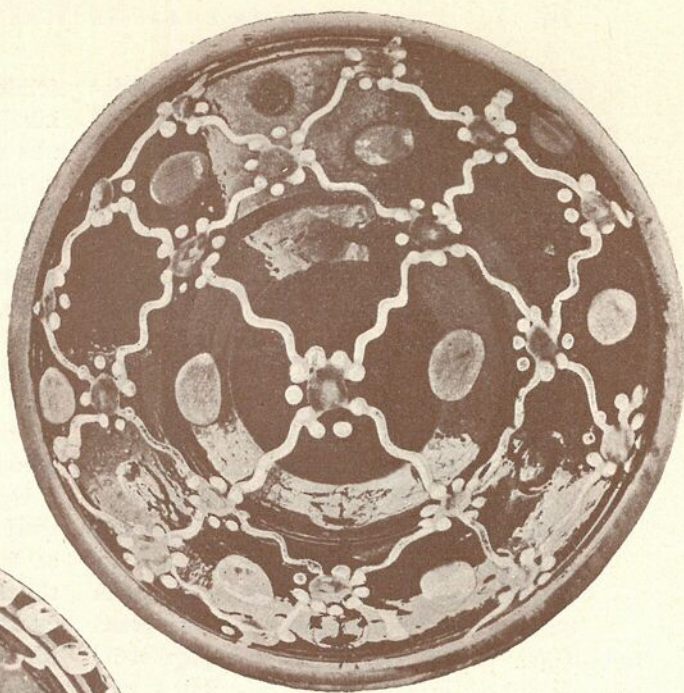

7

MÁZAS FAZÉKAK
ÉS TÁLAK.

UNGVÁRI
ÉS SÁROSPATAKI

8

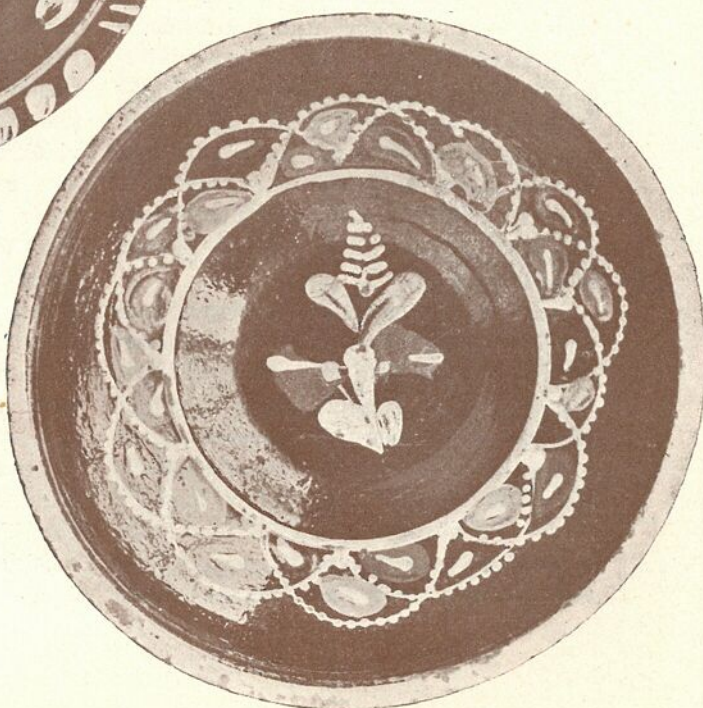

9

GRÓH ISTVÁN
GYŰJTEMÉNYÉBŐL.

MÁZAS CSERÉPTÁLAK
ENGOBE DISZÍTÉSSEL.

10

ban, mint azt a XVIII. századbeli fazekas-ornamentikában látjuk, nem fordult elő az a díszítmény. A harmadik ábra mutatja, milyen szokatlanul töltik ki a félkörös tért az egyik sarokból kinövő levelek, melyekkel szemben a másik oldalon vízszintes vonalkák sorakoznak. Erősebben kiemelik a félkörös beosztást tányérok bekeretelésénél. Ilyen helyütt a félkör kettős; közbül pedig — a két parallel körvonal között — pettyek sorakoznak, míg a félkör mezejét többékevésbé tagozott virágok töltik ki.

Hengerded felületek díszítésénél nagyjából a következő ornamentális típusokra akadunk. Előfordul levelekkel és rózsákkal dúsan felruházott hullámvonalas inda (2. ábra), mely alakjánál, tömörségénél fogva erősen emlékeztet a népies szűr-és suba-hímzésekre. (A bemutatott példányon a levelek ecsettel, a rózsaszirmok festékbe mártott ujjhegygyel, a kisebb cseppek gurgulyával készültek.)

Gyakori az eset, hogy egyes különálló bokrok sorakoznak a fazék felületén köröskörül. Ismét más módja a hengerfelület díszítésének az, mely a 4. ábrán látható; gurgulya-vonallal behatárolt függőleges szalagokban egyes levelek, sőt néha virágok sorakoznak egymás felett. Igen gyakran egy körülfutó gyűrű képezi az ornament tengelyét, a melyre a virágok és levelek egészen mereven, mintegy felfűzve helyezkednek el egymás mögött.

Vége legszokatlanabb annak az ungvári fazéknak metszett dísze, melyet a 6. ábrán mutatunk be, a hol a négyzetes mezőkbe átlósan dűlt tüskés bokrok illeszkednek.

Rendkívül változatosak a tányérdíszítések, sőt mondhatom, hogy a kerekfelület díszítését sehol sem láttam oly sokféle-kép megoldani. A reprodukált öt tányér díszítése mind más-más osztáson alapul.

Van, a melyik két keresztező átmérőre helyezett virággal négy részre osztja a mezőt s a közökbe gyöngyös kört illeszt (7. ábra). Egy másikon hullámos gurgulya-vonalak négyzetes mezőkre osztják a

felületet, s míg a metszéseket gyöngyös kör jelöli, a közökbe is körök illeszkednek (8. ábra). Rokon ezzel az, a melyen ugyancsak zárt mezőkre oszlik a tányérfelület, de a metszéspontokon a kötések rozetták képezik, a közökbe pedig olyan virágok vannak festve, melyeknél a tengely egy oldalán levélforma szirmok, más oldalon pedig gurgulyával húzott tüskeszerű ágak sorakoznak (9. ábra). Ez a különös formájú felemás virág igen jellemző a két város fazekasságára s csak náluk fordul elő.

Ugyancsak egyedül áll a magyar agyagipari ornamentikában az a forma, a mely az 5. ábrán látszik, a hol a tányért parallel húrok irányában haladó vonalak és ezek közé iktatott gyöngyosorok díszítik. Végre a 10. ábrán bemutatunk egy olyan tányért is, a melynek kerületén román módra két egymást keresztező fríz fut körül, s az így származott mezőket elég durván töltik ki nehéz pettyes levelek.

Az ornamentikai sajátosságnál jóval kevesebb tehnikai sajátosság található a két város agyagiparában. Tehnikájuk ugyanaz az engobe technika, melyet fazekasaink országszerte gyakorolnak. Az ungvári agyag valamivel világosabb színű, mint a pataki, mely utóbbi kiégetve erősen vörös. Kedvenc alapszíne az ornamenteknek mindkét helyen a fekete (barnakő); ez a szín adja meg az egész vidék agyagmunkáinak jellegét. Készíté- nek ezen kívül Sárospatakon piszkos fehér engobe-öt is, s az ide való agyagipart úgy a budapesti országos, mint a párisi világkiállításon ilyen szennyes fehér, zölddel díszített edények által mutatták be, a melyek mind erre az alkalomra készültek. Pedig a közönséges vásári fekete edény sokkal szebb. Különben ugyanazokat a színeket használják, ugyanazon a módon, mint a gömöriek, a kiknek agyagiparát ugyane helyen két év előtt ismerttettem. Ki kell azonban emelnem, hogy a patakiak és ungváriak égető kemencéje sokkal praktikusabb,

főképp sokkal kevesebb meleget pazarol, mint a gömöriek nyitott katlana. Köpű-forma építmény ez, nagysága 500—1500 darab edény kiégetésére szabva. Oldaltól két átellenes kis nyílás szolgál a tüzelésre, elől egy nagyobb az edény berakására, s végre hátul kisebb nyílás is van; ez Ungváron csak a füstöt vezeti el, Patakon azonban e helyen elzárható kisebb nyílások a láng hatásának megfigyelésére szolgálnak. Az előállított árú igen olcsó (100 drb ára körülbelül 5 frt), csak a szegényebb néposztály szükségletének fedezésére jó s vagyonhoz bizony a fazekast nem igen juttatja. Sárospatakon még, melynek határa jó, a fazekasok, a kik különben földművelők is, elég módos emberek, bár számuk állandóan fogy s kályhakészítéshez már nem értenek, pedig valaha a pataki kályháknak jó híre volt a vidéken. Az ungváriak általában szegények, agyagiparukon sem látszik meg a fejlődésnek semminemű nyoma, a mit pedig az odavaló, meglehetősen régi állami agyagipariskola működése után némileg elvárhatnánk. Csak most lépett helyes útra az intézet, néhány hetes tanfolyamokat rendezve időnként fazekasok számára. Igaz ugyan, hogy rendkívül nehéz megküzdeni az ilyen szegénységben leledző iparosnak közönnyőségével, de mégis kell, hogy legfőbb célját minden szakiskolának a meglévő iparnak emelése képezze.

Gróh István.

KÜLÖNFÉLÉK.

A SZEGEDI IPARMŰVÉSZETI kiállítás. Méltó fényvel nyílt meg a Magyar Iparművészeti Társulatnak első vidéki kiállítása szeptember hó 8-án. Fontosságát e helyen nem méltatjuk, hiszen behatóan szólnak arról azok a cikkelek, melyeket e füzetünk elején közlünk. Nagy jelentőségét egyébként az

Magyar Iparművészet.

a tény is igazolja, hogy annak megnyitására megjelent Zsilinszky Mihály államtitkár, mint a kormány képviselője.

Az államtitkárral együtt érkeztek Szegedre Radisics Jenő min. tanácsos, az Orsz. Iparművészeti Múzeum igazgatója. Térey Gábor, az orsz. képtár igazgató öre és Huszka Jenő min. fogalmazó. A pályaudvaron megjelentek fogadtatására a törvényhatóság képviselőiben Kállay Albert főispán, László Gyula h. polgármester, Zombory Antal és Gaál Endre dr. szenátorok, Tóth Pál dr. főjegyző, Lázár György dr. orsz. képviselő, Gelléri Mór; a kereskedelmi és iparkamara részéről Weiner Miksa alelnök, a képzőművészeti egyesületet Csernovics Agenor alelnök, Erdélyi Béla igazgató és Nyilassy Sándor festőművész képviselték, ott voltak továbbá K. Lippich Elek, Fittler Kamill, Györgyi Kálmán, Pap Henrik, Faragó Ödön, Kulinyi Zsigmond mint a rendező-bizottság tagjai, Tergina Gyula dr. tanfelügyelő, Perjessy László felső kereskedelmi iskolai igazgató és Reök Iván műszaki tanácsos.

A megérkezésnél László Gyula h. polgármester üdvözölte az államtitkárt néhány meleg szóval, mire Zsilinszky válasza után a társaság kocsira ült és bejött a városba s egyenesen a kulturpalotába hajtatott.

A megnyitás. Délután 3 órára nagyszámú, előkelő közönség gyűlt össze a kulturpalota előcsarnokában. Ott láttuk a rendező-bizottság tagjain kívül a város társadalmának minden jelentősebb tagját, a kultúra barátait.

Pontban 3 órakor érkezett meg az államtitkár, a kit K. Lippich Elek üdvözölt elsőnek a következőkben:

Méltóságos államtitkár úr! Az a kiállítás, melyet Méltóságod a kormány küldöttkép ma itt megnyitni méltóztatik, legelső gyűjteményes jelenése a magyar modern művészi iparnak országunkban a fővároson túl. Nagy és szép pillanat ez, mert kulturánk egy újabb térfoglalását jelenti. A mi itt Méltóságod elé tárulni fog, nem más, mint a gyakran hálátlan termőföld és az elemek ajándékaira utalt magyar Alföldnek önkéntes meghódolása az emberi alkotó erő, feltalálás és ízlés munkája előtt, a mely munka csodatevő, mert életre tudja kelteni a követ is és gazdagodásnak és lelki örömeknek forrásává avatja a holt anyagokat.

Önkéntes meghódolást említettem, mert nem erőszakoskodni jött ide a művészi